

ÇALGILARDA BEYNELMİLEL NAĞMELER

UDUN İÇ SIZLATAN TERENNÜMLERİ

Ud'un büyük bombeli armut görünümü gövdesi olup, kısa boynunda perdeler yoktur ve ayar kolları geriye dönmüktür. Zar kısmı hariç geri kalan bütün kısımları için ceviz ağacı kullanılır. Zar kaplama kısmı ise köknar veya çam ahşabından hazırlanmaktadır. Enstrümanın uzunluğu 490-500 mm., eni 350-355 mm., derinliği 180-200 mm. den ibarettir. Ayrıca aletin 11 teli olup 5 çifttir (birinci ve ikinci çiftler damarlıdır) ve yukarıdaki 1 tel ise tekli bas sesi içindir. Enstrüman berrak sesiyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Arapların klasik çalgılarından. Udu, Müslümanların yaşadığı her yerde, birçok Afrika ve Güney Doğu Asya ülkesinde bulabilirsiniz.

Ut, eski bir çalgıdır. Muhtemelen Orta Çağ'da doğudan Çin'den inmiştir. Sonra Müslüman Arapların İspanya'yı fethi sonrası Avrupa üzerinden geldi ve üç isimde ut oldu. Ut gövdesinin arkası (10-25) birbirine yapıştırılmış, genellikle ve oldukça dekoratif desenlerde oldukça ince kaburgalardan yapılmıştır. Boynu kısa klavye ile ses yansıtıcı perdeler aynı hizadadır.

Keman tarzı sürtünme mandalları açık kanca kutusunun her iki tarafında takılır. Bu da hafifçe bükülür ve arkaya bir açılı altında boyuna sabitlenir. Ses kartına yapıştırılmış bir köprüye sabitlenmiş 6 çift kuşakta naylon (orijinal naylon) ipler gerilir. Daha küçük bir direğe sahiptir ve daha yüksek ayarlanmıştır.

Kübrıs'ta ve Suriye'de utlar çok süslüdür, özenle oyulmuş ahşap rozetler yerleştirilmiştir. Sedef ve siyah-beyaz renkli ahşap kakmalar ile çevrilidir. Tirmik levhası ve klavye, benzeri şekilde renkli kakmalı olarak dekore edilmiştir. Beyaz için fildişi kemik veya günümüzde beyaz plastik kullanılır. Bazı utlarda sırtın tamamı bile sedef kakma ile tamamlanır. Türkiye'de ut ise genellikle oldukça sade rozetler etrafında minimal dekorasyona sahiptir. Bu tür bir alet Yunanistan'da da kullanılır ve **outi** olarak adlandırılır.

Arap tarzı ut dönüşü şöyle olabilir: D GG AA dd gg c'c' Genelikle alt kurs, sadece bir dizedir ve bazen bu dize diğer tarafa konur. (İlkinin üstünde) Kullanımda daha fazla ayar vardır. Genelikle alt kurslarda durum farklıdır. Ut, uzun ince bir mızrapla çalınır. Müzik batı gösterimi. Klasik müzik taksimdir. Oyuncunun doğaçlama yaptığı bir çeşit temel melodi ölçek. Son zamanların en ünlü ut virtüözü **Münir Beşir**'dir.

Daha fazla bilgi için (Bak. **ArabicMusic and TheOud**.)

Bazı utlar için 4 kursluluk hâlâ kullanımdadır. (Bak. Sayfa **Africa North**)

BEŞİR UDU

Sıkça kullanılan Mısır tarzı udun yanı sıra, günümüzde farklı modeller de bulabilirsiniz. Irak'ta ünlü ud virtüözü Münir Beşir, onun adını taşıyan, **Beşir udu** veya **Irak udu** olarak anılan özel bir tür geliştirdi. O, gevşek köprü ve dekorasyon kilidi ile tanınabilir.

Müslüman utlarının görsel farkı, deliklerin içerisinde (veya etraflarında) dekoratif rozetler bulunmaması ve genellikle oval biçimli olmasıdır. Ancak bu tip açık ses deliği normal utta da bulunabilir.

Bununla birlikte ana fark iplerin gövdenin alt kısmında delikli ahşap bir şeride aktığı, gevşek 8 "yüzer"dir. Bu farklı köprü ses dalgasından farklı bir ses üretimi ile sonuçlanır ve genel his bu udun sesinin daha keskin, daha yüksek ve daha gitar benzeri olmasıdır.

Sırt ayrı kaburgalardan yapılmış olmasına rağmen (tüm utlar lutes gibi) dış kısım neredeyse yuvarlak pürüzsüz bir yüzeye zımparalanır. Kenarın çevresinde, şeritleri sabitlemeye yarayan kalın bir şerit vardır. Klavye ses kartının üzerinde hafifçe kaldırılır. Tüm alet son derece verniklidir.

Naylon teller genellikle 6 veya 7 çift kursludur.

Ayar : cc dd gg c'c' f'f' F veya normal ut ayarlarından herhangi biri olabilir.

Uzun, ince bir mızrap veya parmak stili ile normal bir ut gibi çalınır.

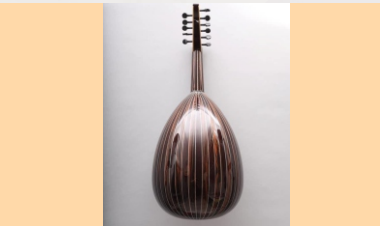
TÜRK UDU

Türk müziği araçlarından ut, iri karınlı, kısa ve kıvrık saplı, kirişli ve mızrapla çalınan bir çalgıdır. Bombeli olan arka bölümü çember şeklinde 19 ya da 21 tahtadan yapılır. Gövdenin içi boştur. Udu'n 6 çift teli vardır ve mızrapla çalınır.

Kaynakça : 1. https://www.atlaspluckedinstruments.com/middle_east.htm
2. **Prof Saadet Abdullayeve**

Rekor Müzik

TEREKEME HALISINDA YEŞİLİN TONLARI

HALI DÜNYASI

Halı adlandırmaları kimi zaman şehre (Bakü Halısı, Derbent Halısı, Kars Halısı, İsparta Halısı); kimi zaman kasabaya (Perepedil Halısı, Konakkent Halısı); kimi zaman etnik çevreye (Terekeme Halısı, Lezgi Halısı, Kürt Halısı) göre yapılmaktadır. Bu adlandırmalar rastgele değil, bölgedeki yoğunluk ve çeşitliğe göre belirlenmektedir. Anadolu Halı Haritasında bazı halı merkezleri görülmektedir. (**Bak. Harita 1.**) Türkiye sınırları dışında çıktığımızda işaretlerin özellikle Azerbaycan Kuba'da arttığı gözlenmektedir. Bu reyonda 154 köyün her biri halı merkezidir. Perepedil, Konakkent kasabaları; Tschitschi (Çiçi) Kryts (Qrız) kentleri (köy) ve adlarını saymadığım Kuba'ya bağlı her yerleşim sahası birer halı merkezidir. Reyon merkezinde bir Halı Enstitüsü de bulunmaktadır. (**Bak.Harita 2**)

Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde **Kuba Halıcılığı**, Karanlı yazar Ludmila Denisenko'nun **Böyle Bir Kars** adlı kitabında **Kars Halıcılığı**, elimizdeki İngilizce ve Almanca kitaplarda bu konuda geniş bilgiler mevcuttur.

Türkiye'de araştırmalar Atatürk Üniversitesi ile sınırlı değildir. Ülkemizde, bu doğrultuda 227 adet makale, 215 adet bildiri, 23 adet kitap ve 94 adet doktora, sanatta yeterlik ve yüksek lisans tezine ulaşılmıştır.

Yazımın sonunda adını zikrettiğimiz Almanca kitaptaki yazılardan birinin çevirisini Ay Balam'ın bu sayısında sizlere sunuyoruz.

TEREKEME HALISI

Özellikle burada gösterilen halı, Kazakların bir kolu olan bir gruba aittir. Örnek aldığımız motifte, düğüm teknikleri, materyaller ve renkler grubun tüm özelliklerini taşımaktadır. Örneğimizde, bu günkü yeni halıların sahip olmadıkları renklilik görülmektedir. Eski halılar, bir kez yıkandıktan sonra yünlerin acıık renkleri belirginleşir. Eğer halıda en basit bir abraşlık (çarpıklık, eğrilik, iki tarafın denk olmaması durumu) görülürse bu, halıyı çok ilgi çekici yapar ve değerini daha da artırır. Renkler halıda ısı ısı parlar.

Örneğimizdeki tüm gölgelendirmelerde kahverengiden kırmızıya dek karışık renklerin uyum içindeki düzeni, bize görsel bir şölen sunmaktadır. Özellikle merkezdeki motiflerde yeşilin tonları büyücüyecidir.

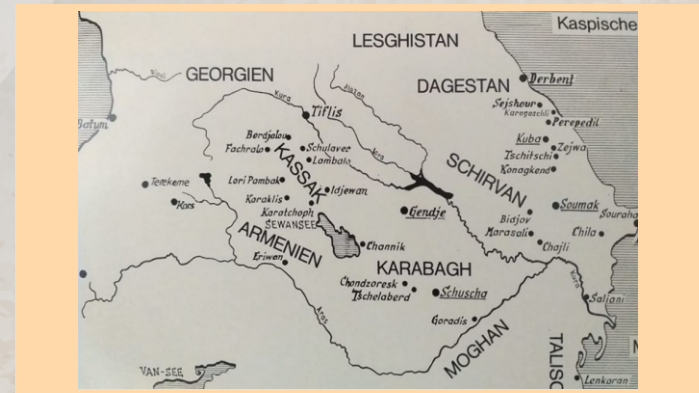
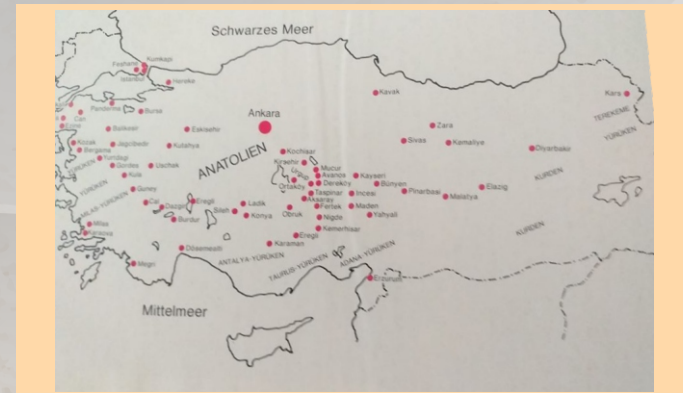
Açık çizgilerin sakin duruşu ve ortadaki renk çeşitliliği halıya büyük değer kazandırmaktadır.

Bunlar pazarda Terekeme adı altında yer edinmiştir ve Kafkasların Türk tarafı Terekemeler, düğümlerde değişik teknikler yaratmışlardır. Bunu gerçekleştiren insanlar Türk- Rus harbi sonrasında Kafkas ülkelerini terk etmişlerdir. Türkiye'de Terekemeler yeniden iskân edildikten sonra, halıda atıkları düğümler, ilk nesillerde olduğu gibi kalmıştır.

Burada aşağı yukarı altmış yıl boyunca Terekeme halılarındaki çizgiler, sık sık kullanılan renkler ve orta kısımdaki tasarım, üreticiler tarafından abraş olarak adlandırılmıştır. Bu özellikler çoğunlukla göçebe, Terekeme halılarından gelmektedir. Bunun kaynağı da eğer yeterince renkli yün yoksa yeni renklerden de yararlanılarak yaratılır. Bu yeni renklere, aynı halıda aynı tonlara rastlanılabilir. Eğer halılar bitkilerle renklendirilmişlerse o vakit yünlerin renk çeşitliliği daha çok artar.

Kostbarkeiten orientalischer Teppichknüpfkunst

Almancadan çeviri: Emekli öğretmen **L. Korkmaz**

iletişim : abdullahkubali@gmail.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

BABEKÎ HAREKETİN BİLEŞENLERİ

BABEK İSYANI

Keramet Büyükçöl'ün **Gençay Gençalp** ile yaptığı ve **Rojin Lezgin**'in Türkçeye çevirdiği röportajı sunmaya devam ederek Babek efsanesi çevresindeki söylentileri tarihsel bir temele oturtma çabalarımızı sürdürüyoruz.

K.B.-İsyan bölgesinde hangi halklar yaşıyordu?

G.G.-O yıllarda bu sahada **Tat, Talış, Gilek, Kürt** ve başka halklar yaşıyordu. **Sasani** coğrafyasına ait bu havalide Babek bu halklardan birine mensup olmalıdır. Bunları **Hurremi** ideolojisi etrafında birleştiren Babek'in yenilgisinden sonra orada **Saciler** adlı Türk Devleti kurulmuştur. Saciler, Babek'in mensup olduğu Hurremiler hareketini bastıran **Uşruseneli*** Türklerdir.

K.B.-Afşin kimdir?

G.G.-Afşin **Uşruseneli** Türk komutanıdır. Bu ad,Türkistan'da prenlere verilen bir unvandır. Onun dışında **Büyük Boğa, Küçük Boğa, Aşnas** gibi komutanlar da Babek'e karşı mücadele ettiler. Zaferden sonra bu topraklara yerleştiler. Afşin, Babek'i alt ettikten sonra yerine dayısı oğlu **Mengü Çur**'u bırakıp ülkesi Türkistan'a döndü.

Babek'ten sonra Mengü, hilafete başkaldırdı.

Halife el-Mutasım, bugünkü Irak topraklarında, Bağdat'ın 100 km kuzeyinde Dicle'nin doğusundaki tarihî bölgede **Samarra** şehrini kurarak Türkleri yerleştirdi. **Harun Reşid**'in annesi **Hayzuran Hatun**, Halife Muktedir'in annesi **Şeğeb Hatun** ve diğer birçok halife eşi Türk idi. Mısır'da Tolunoğulları Devleti bu ortamda kuruldu.

K.B.-Siz Türk müsünüz?

G.G.-Ben Türk'üm. Yedi göbeğimi ezbere bilirim. Oğuzların Bayındırlı Boyuna mensup Türklerdenim. Bizim boyun kurduğu en önemli devlet Akkoyunlular olmuştur. Safevilerin işgali ile devletimiz yıkıldı.

K.B.-Babek Hareketi hilafeti kökünden sarsmış, onun devrilmesini hızlandırmış mıdır?

G.G.-Hilafeti sarsmıştı, ancak hilafetin çöküşünü hızlandıramadı. Çünkü hilafet veya Arap işgalciliği Moğolların gelişine kadar devam etti. Babek, Müslüman değildi. Fakat haklı bir mücadele veriyordu. Bu yüzden onun ülkesinde Müslümanlar da vardı.

K.B.-Babekilik hareketi nasıl meydana geldi?

G.G.-Babek, Ebu Müslim Horasani'nin kızı Fatime'nin torunudur. Hüremiler Batnilere mensup olmuş, birçok kuralı ortadan kaldırmıştır. 754'te Ebu Müslim ölünce bu hareket ortaya çıkmıştır. Kızı Fatime imam olarak kabul edilmiştir. Hürremi hareketi sosyal eğilim olarak Mazdekilere, siyasal ve dinsel açıdan Şiiliğe yakındı. Ruhun bedenden bedene geçtiğine inanırlardı. Eski Zerdüştlüğün canlanması idi.

K.B.-Biraz daha ayrıntı verir misiniz?

G.G.-Babek ayaklanmasının iki esası vardı: Toprağı sahibinden alıp onu üzerinde çalışanlarla paylaşarak feodalizmi ortadan kaldırmak ve kadınları kölelikten azat ederek onları erkeklerle aynı düzeyde hak sahibi seviyesine çıkarmak.

K.B.-Babek ne istiyordu? Devlet kurmanın mı peşindeydi? Yoksa istediği devleti kurmuş İslam'ı yok etmek mi istiyordu?

G.G.-Emevi Devleti çöktükten sonra Arap istibdadının yıkılışı ile gizli inançlar nefes alma imkânına kavuştular ve örgütlenmelerini hızlandırdılar. Abbasi iktidarı oluşturuluncaya kadar bu tarikatlar siyasi, askerî ve sosyal güce dönüşmüşüler. 450 yıllık Sasani inançları canlanmaya başlamıştı. Arap ırkçılığına karşı Mehrdat, Babek, Maziyar gibi kişiler liderliğinde isyanlar başladı?

K.B.-Ayaklanma nasıl bastırıldı?

G.G.-Ayaklanmayı paralı Türk askerleri bastırdı. Türk Boğa, iki yüz binlik ordusu ile bölgeye gönderildi. Birinci bölüm Samsun'a, ikinci bölüm Orta Ermenistan'a, üçüncü bölüm Albanya'ya. Daha önce Zirek'in ordusu da bölgeye gönderilmiş, çoğu geri dönmeyerek bölgede kalmıştı. (**Devam edecek.**)

ECİNNİLERİ -2 -

Eltinin eltiden kaçtığı

Görümcelerin bayrak açtığı

İç içe yaşımanın esas olduğu, oğulların baba evinde eşleriyle birlikte aynı evde yaşadığı dünyanın kadınları arasında üretilmiş bu tekerlemelerden bazıları hâlâ aklımda. O günlerin geniş ailelerinde iş bölümü esastı. Şehirde köy yaşamı sürdürenler çoğunluktaydı. Her evin bahçesinde ot tayalarının, tezek keseklerinin tümsekleri vardı. Horozlar sabahları keskin ötüşleriyle kalk komutunu verir, koşuşturmaca sabahın köründe başlar, ahırdaki hayvanlar dışarı salınır, gıdaklayan tavukları susturmak için yemler serpilir, daha bir yığın görevler bir arada yerine getirilirdi.

Ser... Bibi sekinin önündeki yer sofrasına demlikteki çayı yerleştirmiş, ekmeği doğramış, peyniri yıkamış, bardakları dizmiş, bastonunu yanına yaymış horlayan gelinlerinin uyanmasını bekliyordu. Yüzünü sağa sola çevirdiğinde daha da büyüyen kartal burnu, fıldır fıldır dönen kara gözleri, çıkık avutları, bir haritayı andıran kırışık suratı, ince çenesi ile tek kelime ile ifade edersek korkunçtu.

Damdaki pencereden içeri giren güneş ışığından iki gelinin odaları mahrumdu. Önce büyük olanı uyandı ve hemen toparlanıp kayınvalidenin bulunduğu mahalden suçlu birinin edasıyla geçip diğerini uyandırdı. Bardaklarına çaylarını doldurup utangaç tavırlarla kahvaltıya başladılar. Çayın tadındaki garipliği büyük gelin fark etti ve sofraya bıraktı.

-Ana sen bu çayı ne vakit demledin? diyerek eltisini uyarmak istedi.

-Şindi, dedi Ser... Bibi. Onun şimşek çakan bakışları karşısında büyük gelin konuşamadı ve bardağı ağzından çekti. Ser.. Bibi, yarı yarıya başarısız olmuştu. Fakat ne çare yarı yarıya da olsa zafer kazanmak avcunu yalamaktan iyiydi. Kaynanası gelinin her hareketini, durumu ifşa etmesini önlüyordu. Onun sıkı sıkıya kavradığı sopasının tehdidi altında değil ağzını açmak rahat nefes almak imkânsızdı. Yine de fırsat bulduğunda göz kaş etmek, tehlike işareti vermek için çırpınıyordu. Diğer gelin, eltisinin doğru dürüst bir yudum bile almadığını ne yazık ki fark etmiyordu. İlk bardak gırtlığından geçmiş, yemek borusunu takiben midesine inmişti. Ser.. Bibi, gelinin çayını kıs kıs gülerek kendi eliyle doldurdu. Hayret köydeki kızlar kaynanalardan ne isterler, ne diye yalan yanlış laflar üretirler? Şimdi şu mübarek kadının, şu sabah sabah yaşlı hâliyle çayı demleyen, sofrayı kuran, bu yetmiyormuş gibi gelininin bardağını dolduran bu nur yüzünün eli öpülmez de ne yapılır?

Büyük gelin olanları küçüğüne çok sonradan haber verebildi. Saf genç gelin, kaynanasının demliğin içine işediğini ve sidik karışık çayı kendilerine ikram ettiğini öğrenince bu bir ayağı çukurda kadının bunu niçin yap tığına bir türlü anlam vermedi. Demek ki, öğreneceği daha çok şey vardı.

* * *

Diğer bir mahallemizde G... Hala, gelinlerine açıktan tavır alınca, onlar da aralarında güç birliği yaptılar. Böylelikle kendileri için kaynana zulmüne karşı savunma duvarı oluşturmuş, gelen hamleleri ucuzundan savmayı başarmışlardı. Hatta bununla da yetinmemiş birkaç dizeyi belirlemiş, zulüm altında inleyen diğer genç kadınlara mesaj olarak iletmışlerdi .

Yemi veren adamın

Toyuğu ne dırtıllar?

Meni seven erimin

Anası ne zırtıllar?

* * *

Günler geçiyor, koşullar değişiyordu. Şehirde artık bağımsız evlerde yaşama modası başlamıştı. Oğullar, kızlar vaktiyle kendilerini büyütmüş ana babalarının nöbetleşe de olsa bakımını yapıyorlardı. G... Hala, aşırı derecede yaşlanmıştı. Yüzünde bir dağ silsilesi gibi büyüyen burnu, çıkıntılı çenesi ile yüzü kaba yontuya, Mısır piramitlerinin önündeki heykellere benziyordu.

Ben onu zaman zaman bir gaşkaya* bindirilmiş, şu mahalleden bu mahalleye taşınırken görüyor, çocuk aklımla buna bir anlam veremiyordum. Sonra işin iç yüzünü öğrendim. Halamız yatağında yumru hâline getirip silaha dönüştürdüğü bo..... kızının evinde ise damadının, oğlunun evinde ise gelinin suratına fırlatıyordu.

Her biri onu üzmemek istiyor, duruma katlanmaya çalışıyor, sabırları taşınca anlaşılarak bu güç nöbeti diğer kardeşine devrediyordu. Çekirdek aile düzenine de geçilse yaşlı bakım evlerinin henüz bulunmadığı günlerde çocukları büyüklerinin her eziyetine katlanıyor, bir zamanlar dokuz ay kendilerini karnında taşıyan annelerine hainlik etmiyorlardı.

Abdullah Kubalı- İZMİR